

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

X. BIND. 1884—85.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Mariesteds (Sæbys) byret af 1525 og Holstebros byret af 1552.

Af V. A. Secher.

Det har hidtil været ubekendt, at Sæby har været blandt de byer, som havde en egen byret. Pontoppidan, der i Danske atlas nævner nogle i al almindelighed holdte beskyttelses- og privilegiebreve, som de ældre oldenborgske konger have givet byen, nævner ikke, at den har haft en byret, skönt han, eller vel for det her omhandlede binds vedkommende rettere Langebek, ellers gerne giver en fortegnelse over de ældre breve, som findes i byernes arkiver. Ikke desto mindre må Sæbys byret altid have været til i byens arkiv, indtil den fornylig sammen med 18 andre stykker ældre end år 1700 blev afgivet til »Kongerigets arkiv«. Ved samme lejlighed afgaves også et par tingbøger for byen fra det 17. årh., og dette var alt, hvad der i byens arkiv var lævnet af skriftlige minder om dens fortid forud for det nævnte år.

Til Sæby byret knytter sig den særlige interesse, at man ikke blot har kilderne, af hvilke den er en bearbejdelse, fuldstændig bevaret, men endogså selve det eksemplar af kilderne, på grundlag af hvilke bearbejdelsen er foretaget.

Højheden over Sæby ejedes af biskoppen over Børglum stift; dette var grunden til, at det brev, hvorved kong Fredrik I. i året 1524 den 10. august gav Sæby samme privilegier som byen Viborg, kom til at lyde på biskop Stygge Krumpen. Dette brev er ikke blevet indført i Danske kancellis kopibøger over kongelige ekspeditioner fra den tid og findes derfor heller

ikke i udgaven af disse¹⁾. Af denne årsag og fordi det er kilden til den første § i byretten, er det meddelt neden for under nr. 1, skönt allerede Danske atlas har offentliggjort dets indhold, rigtignok kun i uddrag og oversættelse. Det findes i den ovennævnte aflevering fra byens arkiv²⁾. Dette gælder også om byrettens kilder, som nu skulde nævnes. Som naturligt var, når han efter brevet af 1524 vilde give Sæby en byret, henvendte Stygge Krumpen, eller dog borgemester og råd i byen, sig til Viborg by for at få afskrift af dennes latinske byret, udstædt af Kristoffer af Bajern 11. april 1440³⁾ med de danske tillæg, nemlig brevet af 11. juni 1442⁴⁾ og kong Hans's brev af 28. novbr. 1505⁵⁾. Der meddeltes da en vidisse af den latinske byret⁶⁾ med de to nævnte tillæg og en vidisse⁷⁾ af en oversættelse af byretten med de samme tillæg. Rosenvinge har alt trykt en oversættelse af Viborgs byret, men den er først fra 1668⁸⁾, og den har han jævnført med en vidisse af en oversættelse, som byen 1440 meddelte Kolding by. Sæby oversættelsen er altså den ældste nu kendte tekst af oversættelsen af Viborgs byret og bør derfor lægges til grund for udgivelsen, når den højlig fornødne ny udgave af

1) Kong Frederik den førstes danske registranter, udg. af K. Erslev og W. Møllerup Kbh. 1879.

2) Seglet er nu affaldet.

3) Trykt efter en slet afskrift af Rosenvinge i Gml. love 5, 264 fig., efter originalen af Ursin (Stiftsstaten Viborg s. 59 fig.) og Heise (Diplomatarium Vibergense s. 27 fig.).

4) Trykt efter originalen hos Heise a. st. s. 31. Det indeholder det samme som Viborg byret 1440 § 16.

5) Trykt efter originalen hos Heise a. st. s. 125. Indholdet er alt meddelt af Rosenvinge i Gml. love 5, XXXIX.

6) Den udgør nu 3 sammensyede pergamentsblade, oprindelig 4 blade, men det sidste ubeskrevne er blevet fraskåret. Vidissen er udateret og lyder: »Vi borgemester och radtmænd y Viborig kyendis och gjør vittherligt for allæ aath vy aaff hoffborn fyrster framfarnd konninger y Danmarck haffver slig privilegie och fryhiedt, som her efter følger.« Seglet fattes nu.

7) Den består af 7 sammenhæftede pergamentsblade, af hvilke 1. og 7. dog kun danne omslag. Vidissen er her skrevet til bagefter og lyder med hertil svarende ændringer ligesom ved den latinske byrets vidisse. Seglet fattes, men snorene af grønne og gråbrune silkestråde hænge ved.

8) Gml. love 5, XXXVIII.

vore gamle love en gang kommer til at ligge for. Skönt denne oversættelses formål sikkert kun var at danne grundlag for udarbejdelsen af hin byret, og den altså, når denne var givet, ikke havde nogen retlig betydning, må man dog i yngre tid have tillagt den en sådan, ti den har påtegninger om at være blevet læst på Sæby byting den 5. novbr. 1632 (»på Sæby byting, som da holdtes på Sæby rådhus«) og 16. febr. 1670 samt på Sæbygårds birketing den 13. juni 1611 og 7. januar 1615, medens byens egen virkelige byret ikke ses at være blevet læst ved disse tider.

På grundlag af disse kilder blev altså Sæby byret udarbejdet. Den findes skrevet på den ene side af et pergamentsblad, som er 29. 37 ctm. stort. Segl og seglrem ere affaldne. Byretten findes trykt nedenfor under no. 2.

Det var dog ikke til Sæby alene, at den viborgske ret trængte hen. I året 1552 brændte byen Holstebro¹⁾, og da den ved den lejlighed mistede sine privilegiebreve, gav kongen byen s. å. en ny byret, som er trykt ndfr. under no. 3²⁾. Det siges ikke, hvorfra man tog de enkelte bestemmelser, men en jævnføring med Viborgs byret af 1440 vil straks vise, at vi her have kilden.

Hverken Holstebro eller Sæby byret er en ligefrem oversættelse af Viborgs. De udelade hver forskellige artikler, men ingenlunde de samme, og foretage bægge hist og her ændringer ved eller gøre tilføjelser til de optagne. Medens Sæby byret lader de optagne artikler stå i samme orden som i den viborgske, ordner Holstebro dem om. Viborg byret består af 37 §§ og heraf benytter Sæby §§ 2, 4, 5, 6, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33 og 35, altså 24 §§. Holstebro derimod benytter §§ 1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 32, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 22, 25, 26, 28, 29, 31 og 33, eller 21 §§. Sæby benytter 9 §§, som Holstebro lader ligge (§§ 6, 8, 12, 16, 19, 21, 23, 30, 35), medens omvendt denne benytter 6 §§, som Sæby ikke tager hensyn til (§§ 1, 3, 7, 10, 18 og 31). Det vilde blive for vidtløftigt her i hvert enkelt tilfælde at efterspore årsagerne til, at den ene byret medtager én, den anden en anden §, men det skal dog

¹⁾ Frølund: Holstebro s. 35.

²⁾ Teksten er indført i Danske kancellis registre over alle lande 5, 384-86.

fremhæves, at der gennem iagttagelsen af dette forhold ofte vil kunne vindes lys over retsreglernes udvikling. Eksempelvis skal nævnes som ejendommeligt, at Holstebro byret finder det i sin orden at optage de gammeldags fordelingsregler fra Viborg byret 1440 § 18, som fuldstændig stemme med de fynske fordelingsbestemmelser, der ophævedes ved forordng. 30. maj 1573 for at give plads for den almindelige jyske fordeling med 6 høringer. Når derfor Holstebro byret endnu midt i 16. årh. kan fastholde reglerne fra Vib. byret 1440 § 18¹⁾, må man antage, at den gamle fordelingsprocedure, efter hvilken høringerne ikke som efter den senere ret udnævntes på én gang på fjerde ting, men to ad gangen for hvert af de 3 første ting, endnu midt i 16. årh. har holdt sig lokalt i afsides egne i det vestlige Jylland såsom i Holstebro. I det derimod Sæby byret alt 1525 vrager Vib. byret 1440 § 18, må man antage, at proceduren med de 6 på én gang udnævnte høringer allerede så tidlig som i begyndelsen af 16. årh. var kommet i brug i Østjylland.

Foruden Vib. byret 1440 har Sæby byret benyttet de ovennævnte breve af 1505 og 1524 (til dens §§ 1, 26, 27, 28, se anm. ndfr.), medens Holstebro har en § (§ 22), som ikke findes i Vib. byret.

Endelig må fremhæves, at ingen af de to byretter overalt følger kilden ordret i de §§, som de optage. Om Sæby byret gælder således almindeligt, at den, hvor Vib. byret har bøden til kongen (fogden), sætter en bøde »til os« : bispem af Børglum. Iøvrigt henvises herom til de i noterne meddelte afvigelser fra Vib. byret 1440. Som prøve på betydningen af disse kan nævnes, at Sæby byret § 23 og Holstebro byret § 8 overensstemmende have ændret den oprindelige regel i Vib. 1440 § 32, hvorefter kun *borgeres* kavtion kunde fri udenbys mand fra fængsel, således, at kavtionisten ikke nødvendigvis skulde være borger i byen. I denne ændring afspejler sig et århundredes udvikling i social henseende.

Udgivelsesmåden har været denne, som vel i det hele turde være anvendelig på originale danske aktstykker fra slutningen af 15. årh. til hen imod midten af 16. årh., at

¹⁾ Dog med den vigtige modifikation, at sagsøgeren ikke længere personlig skal begive sig til sagsøgtes bolig.

store bogstaver kun er blevet anvendt i navne og efter punktum. Overalt i begyndelsen af ordene er ff ombyttet med f, sz med s; for u, v og w er u sat for selvlyden, v for medlyden. J er kun beholdt i begyndelsen af en stavelse, når en selvlyd følger på, medens der ellers er sat i; h efter g og d er blevet udeladt undtagen i navne. Skilletegn er blevet sat, efter som meningen måtte være; i Holstebros byret ere tallene derhos gengivne med arabiske tegn.

1.

1524, 10. avgust. Kong Fredrik I. under Sæby samme privilegier, som Viborg by har.

Vi Frederick etc. . . . giøre alle vittherlichtt, att vii aff vor sunderliigen gunst och nade svo och fore troskab och villigen tieniste, som oss elskelige verduge fader mett gud her Stygge Krumpen, biscop y Burglum, oss och Danmarckis riige her tiill giortt haffver och altiid beviist och hand och hanss efftherkommere biscopper y Burglum her effther troffveligen giøre, beviisze maa och skall, thaa haffve vii undt oc tiilladt och met thette vortth opne breff under och tiillader, att hanss och Burglum bispdommesz undersatte burgemester, radmendt och menige borgere uti Burglum bispdommesz kiøpstadt Sebye maa och skall her effther indtiill eviige tiidt nyde bruge och beholle frii kiøpstedtz rett och byffredt, segelatz, handtlinge och kiøpmandskab och alle andre herligheder, priveleger och friiheder ingen i noget maade undtagen ligerviissz som vore och kronenss undersaatte burgemester, radmendt och borger utii vor kiøpsted Vyborge haffver oc utii alle made nyder och bruger. Tha forbyuder vii alle ehvo the helst ere eller vere kunde serlestis vore fogder, toldenner och embedzmend forschreffne burgemester, radmend och borger i forschreffne Sæby her emod att hindre eller hindre lade, møde, platze, uforretthe eller i noget made forfang att giøre under vor kongeligen heffn och vrede. Giffvet paa vortt slott Kiøpendhaffn sancti Lavrentii martiris dag aar effther gudz byrd mdxiiii under vortt secret.

ad mandatum domini regis proprium.

2.

1525, 11 november. Biskop Stygge Krumpen udstæder en byret for Mariested, som også kaldes Sæby.

Vy Stiggo Krompen, med gudtz nade biiscopp udi Børglom, gjør alle vitterlicht, at for then villige, troffve thienniste, hyldscab, mandschab, helpp, thrøst, bistannd oc underdanighed, som vore oc Børglom biscopdoms throff thienere och undersatte borgemester rademend oc menige borgere udi Maristædh, ther och kalldis Seby, oss vor forfedre oc Børglom sticht hertill dagelig giord oc beviist haffver och heer effther oss vore effterkomere oc Børglom sticht throffveliggen giøre bevise ma och skall, tha haffver vii undt, giiffvit, fuldbord oc samtøckit och med thette vort opne breff nu under, giiffver, fuldborder og samtøcher thennom effther thet breffviis lydelsæ, som hogenorne fyrstæ Frederich med gudz nade Danemarkis, Vendis oc Gottis koninge, udvald koninge till Norge, hertug till Sleszviich, Holsthen, Stormarren oc Detmerschen, greffve i Oldenborrig och Delmenhorst, vor kiereste naduge herre, oss pan theris vegene undtt och giiffvet haffver, sliig herligheder, privilegier och frihieder, som heer effther felliger:

1.¹⁾ Først att the schulle hafve, nyde, bruge och beholde indtill eviig tiidh fri kiøbstedz rætt, byfrid, segelatz, handlinge oc kiøbmandzscab.

2.²⁾ Item hvo som heltst³⁾ noget iihjelslaer eller oc saar gjør inden theris byfrid, han scall bode till osse fyrutiuffve marc oc xl marc til byen.

3. Item hvilchen sandemand, som icke tilstede eer, nar han upkræffvidis oc scall svære noget sandemands eed, oc hans forfald bliiffver loffvelig kundgiordtt utaff tvo hans medborriger; strax han hiemkummer, scall han giøre siidt sandemandz toffv⁴⁾ och ey haffve ther med noget forbraat, at han icke tilstede var, ther the andere sandemend hans medbrøder svore och gjorde theris toff.

¹⁾ Af Fredrik I.s privileg. for Sæby af 1524.

²⁾ Efter Vib. 1440 § 2.

³⁾ Vib. 1440: quicunqve extraneus.

⁴⁾ Hertil efter Vib. 1440 § 4. — Sandemandstov er sandemandséd.

4.¹⁾ Item sandemen skulle icke svere till landztinget²⁾ om nogere andere sager end om vold, mandrab, saer oc affhugg.

5.³⁾ Item sandemend loffvelig upkravvit oc loffvelig tilfuld⁴⁾, om the svere alle eensz, tha schall the ey haffve forbraatt⁵⁾ theris boesslaad⁶⁾, uden the forvindis aff biscoppen oc nogere theris egne borger for meeneedt⁷⁾.

6.⁸⁾ Item hviilchen, som fød er udi byen, then er icke plichtiige at giuffve arffvekøb⁹⁾.

7.¹⁰⁾ Item ingen borger, som slaar eller saar gjør nogen landzmand, scall sættis udi stock eller jern, om han haffver vedderhettis borgen¹¹⁾ at sætte.

8.¹²⁾ Item om noer landzmand bliiffver besatt¹³⁾ aff fogeden eller hans svend for noer gialdz skyld¹⁴⁾, farer han aff byen i same besetteni[n]ge¹⁵⁾, tha scall han bøde thre marck till oss oc thre marck til bunden.

9.¹⁶⁾ Item ingen udvordtis kiøbmand¹⁷⁾ maa kiøbe aff anden udvordtis kiøbmand klede eller lerrut eller noer kiøbmandz-

1) Efter Vib. 1440 § 5.

2) Vib. 1440: in placito civili.

3) Efter Vib. 1440 § 6.

4) Vib. 1440: per fuylling adaucti (oversætt.: bliver sat fylling på). »Tilfølgningen« af sandemænd skete ved, at fogden opnævnte to mænd og sagde: »Opstår og følger sandemænd til at gøre ret tov«, se Dsk. mag. III., 1 s. 219.

5) Vib. 1440: convinci pro (oversætt.: lovforvindes).

6) Sål. og Vib. 1440.

7) Vib. 1440: pro præstito juramento (oversætt.: dend eed).

8) Efter Vib. 1440 § 8.

9) Arvekøb var en afgift, som fremmede, der døde i byen, måtte have erlagt for, at deres arvinger kunde få arven efter dem.

10) Efter Vib. 1440 § 12: si aliquis civis vel famulus ejus aut rurensis forefecerit verberando vel vulnerando o. s. v.

11) o: vederhæftig borgen.

12) Efter Vib. 1440 § 13.

13) Vib. 1440: arestatus; besette o: arrestere, gøre arrest på.

14) Vib. 1440: ut suum debitum solvat.

15) o: arrest.

16) Efter Vib. 1440 § 14.

17) Vib. 1440: hospes extra veniens (oversætt.: udkommendis giest). — Udvortes o: udenbys.

scab skiifte eller forvandle¹⁾ under fyrutiuffve marckis brøde til oss oc liige saa meget till byen.

10.²⁾ Item ingen udvortis kiøbmand³⁾ maa kiøbe mindre end halloff dægger huder, halloff tønne smør, halloff tønne tallig⁴⁾, halloff schippund flesk, halloff hundrit skind under thre marckis brøde till ossze oc liige saa till byen.

11.⁵⁾ Item scall alle Maristeddis borgere oc theris thienere med theris handlinge oc kiøbmandzscab vere qviit oc frii for ald told, vogengield⁶⁾ oc torffførtinge⁷⁾, udoffver alld Danne-

¹⁾ Svarende til: eller noget . . . forvandle, har Viborg 1440: vel infra civitatem incidere vel alia mercimonia mutuo, nisi in nundinis generalibus festi sancti Ketilli. — Forvandle (mndt. vorvanden) = mageskifte.

²⁾ Efter Vib. 1440 § 15.

³⁾ Vib. 1440: hospes adveniens.

⁴⁾ Vib. 1440: adipis (oversætt.: ister).

⁵⁾ Efter Vib. 1440 § 16 og Vib. 1442.

⁶⁾ Også Sæby overs. og den ene oversætt. hos Rosenvinge har: *vogengialdt*, medens Rosenvinges anden oversætt. har det meningsløse: *bougiæld*. I Vib. 1440 har Rosenvinge urigtigen: *boorgiald*, medens aftrykkene hos Heise (Diplom. Viberg. s. 28) og Ursin (Stiftsstaten Viborg s. 60) læse *boongiald*. Heller ikke dette er rigtigt; det originale byrets-brev har: *voongiald* (Sæby afskriften har: *wongeldt*), der giver samme mening, som Sæby byrets form. Det første bogstav er ikke b men et v, som rigtignok meget ligner et b, men derfor er bogstavet ikke desto mindre et v. I byrettens første linje findes ordene: *bauarie* og *uniuersis*, og begyndelsesbogstaverne ligne hinanden meget, men dog er det ene et b, det andet et v, jfr. Wattenbach: *Anleitung zur latein. palæographie*, 3. Aufl. s. 53: »im xiv., xv. (jahrh. ist v) von b oft nicht oder kaum zu unterscheiden«. Herefter kan der (jfr. også den følgende anm.) ikke være tvivl om, at der jo i Ålborg byret 1342 § 1, som Rosenvinge meddeler efter et yngre håndskrift, og hvis indhold ganske svarer til Vib. 1440 § 16, i stedet for håndskriftets: *bundgiald*, *tørigørtigh*, bør læses: *voongiald* *tørigørtigh*. *Bundgæld* (*boongiald*) var nemlig ikke en afgift, som betales for adgang til byens torv, men således kaldtes afgiften *in natura*, som byfogden skulde have af hvert fad eller tønne vin eller øl, der blev udskænket i små mål, se den såkaldte Eriks alm. byret (min udgave i univers. jubl. dske. samf. bland.) §§ 64, 65.

⁷⁾ Med udtrykkene her: »ald told, vogengiald oc torffførtinge«, må jævnføres brevene af 1453 (Scr. rer. Dan. 4, 363): »al torørtug, wagtold oc all annen smaretzle«, og 1493 (a. st. 4, 342): »torggiald oc annæn told, som kallis torgørtug bade af lögævagne, fiskæbadhe oc andræ vogne eller e hvad inode, som torgæt væræ kan«. Vib. 1440 § 16 har: »torffførtigh« (Sæby oversætt.: »torffting«). Svarende her

marckis riige undtagit Schaenøer (¹oc haffnepingde for Maristaddh.

12.²) Item hvo som heltst Maristedtis borger vill tiltale for herreverck eller randt³), han scall tale thennom till oc thennom effther loggen forvinde till theriis egne byting oc ey till landzting ellers noget herridzting.

13.⁴) Item hvilchen borger, som tiltalis for nogen sag, then hannom bør at verrie seg for med syne frenders eed⁵), han maa verrie seg med syne giildebrøder.

14.⁶) Item ingen Maristedis borger scall steffnis udaf Nørre Jutdeland for nogene sag skyld.

15.⁷) Item hvo, som noget husz haffver i bye oc thet affbrendis aff hans egne vodeild, han scall først bøde scaden igen oc saa fyritiuffve marck till byen oc xl marck till oss.

16.⁸) Item ingen borger scall giøre anden borger nogen forkiøb⁹) under thre marckis brøde till oss oc liige saa till byen.

17.¹⁰) Item ingen borger scall hyre eller liie garde eller husze syne medborreger til forkiøb¹¹) (¹²vid thre marckis brøde till oss oc liige saa till byen.

til har altså Sæby byret § 11: *torffførtinge*, og Holstebro byret 1552 § 7: *torreførtinge* (se ndfr. s. 180). Om der herved skal forstås et eget ord *torvføring* (torvetilførsel?), eller om formen kun er en afskrivemisforståelse af: *torvøtug* (ørtug bliver senere ørtig, som atter bliver ørte) er ikke klart.

¹) I stedet for dette sidste har Vib. 1440: *ex quo ad civitatem naves non declinant*.

²) Efter Vib. 1440 § 17.

³) Vib. 1440 tilf.: *literis regiis et aliis similibus*. — Randt o: *ran*.

⁴) Efter Vib. 1440 § 19.

⁵) Vib. 1440: *juramento consanguineorum* (oversætt.: *kjønseed*).

⁶) Efter Vib. 1440 § 20.

⁷) Ny § med benyttelse af enkelte ord i Vib. 1440 § 21: *Item si quis alicujus domum civis conduxerit et eam proprio igne casu comburi contigerit, solvat possessori domus tres marcas et civitati tantum*.

⁸) Efter Vib. 1440 § 22.

⁹) Giøre forkiøb o: ved overbud tilvende sig den handel, en anden er i færd med at afslutte.

¹⁰) Efter Vib. 1440 § 23.

¹¹) Vib. 1440: *in præjudicium* (oversætt.: *til forfang*).

¹²) Vib. 1440 har kun: *solvat in penam tres marcas*.

18.¹⁾ Item haffver fogethen tiltale til noger borger²⁾ for mumme sag eller then sag, som icke oppenbarlig er³⁾, oc same borger biuder syn loff⁴⁾ oc vern ther for; vill fogethen hans loff icke annamme, tha scall han for then sag vere qviidt oc aarsage indtill saa lengii, fogethen hans loff annamme vill.

19.⁵⁾ Item ingen embitzmand⁶⁾, suder⁷⁾, schredder, kiøbmand ellder andere scall nyde torgit at kiøbe ellder sellie uden han upholder byszens tønge⁸⁾ saa tiidtt oc offte som behoff giøris.

20.⁹⁾ Item om noger giest er rede oc vill ferdis udaff byen oc noger borger er hannom giæld schyldug, tha scall fogethen med tvo borger søge hans huss trinde dage førre solen nedderganger oc fly¹⁰⁾ same giest syn giæld ellder fyllist pant therefore.

21.¹¹⁾ Item ingen giæst ellder standersvend¹²⁾, som ligger i byen om vintheren oc bruger handeling oc kiøbmandz scabb, scall vere frii for byszens tønge¹³⁾, som pan kommer thet stundt, the ther saa ligge¹⁴⁾.

22.¹⁵⁾ Item ingen udvortis kiøbmand¹⁶⁾ maa bygge kramboer ellder anderleddis¹⁷⁾ byde syn kiøbmandzscab fall i byen mere end thre dage om aarit, uthen han haffver thet udi fogethens oc borgerns loff vid syne thre marck till oss oc liige saa till byen.

¹⁾ Efter Vib. 1440 § 25.

²⁾ Vib. 1440 tilf.: vel de famulo suo.

³⁾ Vib. 1440 har kun: de causis non manifestis.

⁴⁾ Ed med mededsmænd.

⁵⁾ Efter Vib. 1440 § 26.

⁶⁾ Vib. 1440: artifex (oversætt.: haandverksmand).

⁷⁾ o: skomager.

⁸⁾ Vib. 1440: jus civile (oversætt.: borgeretten).

⁹⁾ Efter Vib. 1440 § 28.

¹⁰⁾ Ordet ikke helt tydelig på grund af et hul i pergamentet. Vib. 1440: ordinare.

¹¹⁾ Efter Vib. 1440 § 29.

¹²⁾ Vib. 1440 har kun: hospitea.

¹³⁾ Vib. 1440: jura, subsidia et alia servicia nostra.

¹⁴⁾ Vib. 1440 tilf.: nolentes aliquem hospitem predictorum ab hujusmodi solutionibus liberum esse exemptum.

¹⁵⁾ Efter Vib. 1440 § 30.

¹⁶⁾ Vib. 1440: nullus institor extraneus.

¹⁷⁾ Vib. 1440 forbig.: bygge . . . anderleddis.

23.¹⁾ Item ingen landzmand²⁾ scall gribis oc settis for smaa sager³⁾, om han kand fonge noger borngen⁴⁾, som ville loffve oc siige for hannom.

24.⁵⁾ Item om noger landzmand fester loff⁶⁾ til bytinget tha scall han then ther oc giiffve oc fulddriiffve.

25.⁷⁾ Item ingen landzmand scall forføllige rand udoffver bornger oc ey hellder bornger udoffver landzmand.

26.⁸⁾ Item hvilchen, som haffver nogit att sellie oc thet til byenn føre vill, tha scall ingen ee hoo the heldst ere, thet kiøbe uden for byen førre end thet kommer inden for bydsens port.

27.⁹⁾ Item ingen udkommen kiøbmend scall kiøbe eller sellie pan landzbyen pan fire miile ner omkring byenn.

28.¹⁰⁾ Item schulle ingen gode mendh, prester ellder bønder kiøbe eller sællie med hver andre ther omkring, byen till forprang¹¹⁾; hvo ther imod giør, tha ma borgemester diele oc forføllige thennom till theris bytting udi Maristad med høringisdiele, oc giiffve thennom advarsell till theris herridsting, the kiøbsloe udi.

Til hviss vitnisbyrdh oc ydermere forvaringe hænge vy vort secret nedden for thette vort obinde breff. Giiffvit udi Maristad sancti Marthini episcopi dag aar effther gudtz byrd mdxxqvinto.

Læst paa Sæbye byeting onsdagen den 13. aprilis 1670.

¹⁾ Efter Vib. 1440 § 32.

²⁾ Vib. 1440: rurensis.

³⁾ For: oc . . . sager, har Vib. 1440: si forefecerit in civitate (oversætt.: giør bordag i byen).

⁴⁾ Vib. 1440: civem fidejussorem.

⁵⁾ Efter Vib. 1440 § 33.

⁶⁾ Ed med mededsmænd.

⁷⁾ Efter Vib. 1440 § 35.

⁸⁾ Lig med Vib. 1505 § 2.

⁹⁾ Lig med Vib. 1505 § 3 i beg.

¹⁰⁾ Af Vib. 1505 § 3. Denne bestemmelse findes ord til anden i Hanses privileg. for Århus af 21 novb. 1505 (se Hübertz: Aktstykker vedkom. staden Århus 1, 92) og for Vejle af 4. dec. 1505 (utrykt), kun at der alle disse steder står: *thet* herrithsting, ikke som i Sæby byret urigtig: *theris*. Aftrykket hos Hübertz stemmer ikke på dette punkt med det originale brev i Århus bys arkiv.

¹¹⁾ Vib. 1505 tilf.: men bornger maa køøbe och sellige met anden bornger, som the aff arild giørt haffve.

3.

1552, 21. maj. Kristian III. udstæder en byret for Holstebro by.

Vii Christiann etc. giøre alle vitterliggt, att effther thii oss elskelige borgemestere, raadmenndt och menige borgere udi vor kiøbstedt Holstebro haffver hafft theris fuldmegtige heer huos oss och berett, hvorledis att nu theris bye er affbrenndt och theris byes privilegier och friheder, som thennom aff oss och framfarnne koninnger udi Danmark naadeligenn und och giiffvenn, ere affbrend oc aldelis frann kommne, tha haffve vii aff vor synnderlig gunsth och naade tagett, annamett oc undfangett och nu mett thette vortt obne breff tage annamme och undfanngne forskrefne vore undersotte, borgemester, raadtmenndt och mennige borgere udi forskrefne Holstebro, thennom, theris høstrue, børnn, hionn¹⁾, tiennere, gods rørenndis och urørenndis inthett undertagett e hvad thett helsth ere eller neffnis kandt udindenn vor koninnglige hegnn, vern, fredt och beskiermelse, besønnderligenn att ville forsvare, beskytte, beskiermme och fordagtinge till alle rette; sammeledis haffve vii aff samme gunsth oc naade bevilgett och sambtøgtt forskrefne vore undersotte udi Hollstebro att nyde och beholle these effterschrefne privilegier och friheder, som heer effter følger:

1.²⁾ Førsth att Holstebro borgere och indbyggere skulle udlegge theris aarlige byskatt³⁾, saa møgett som hver tillkommer, then neste tingdag effter kyndermisse, och hvilcke, som seg fortrycker och icke udlegger theris partt aff theris aarlige byschatt, skulle giiffve till byenn 3 marck danssche.

2.⁴⁾ Tesligeste hvilckenn udennbyes manndt, som nogenn ihelslaaer, saarer eller berier⁵⁾ nogenn indenn Holstebro byfredt, then skall bøde offver rette bøde⁶⁾ till oss och kronen 40 marck dansche och 40 marck till byenn.

3.⁷⁾ Framdledis nar sandemenndt haffver forbrott theris

¹⁾ Hjon o: tjenestetyende.

²⁾ Efter Vib. 1440 § 1.

³⁾ Vib. 1440 taler kun om: denarii expeditionales (oversætt.: udbudsdenarii).

⁴⁾ Efter Vib. 1440 § 2.

⁵⁾ o: slår.

⁶⁾ Vib. 1440 har kun: solvere debet.

⁷⁾ Efter Vib. 1440 § 3.

boesloedt, tha skulle the icke ther mere for udlegge endt 6 marck dansche; (¹ dog skulle hver kiøbe theris upreysning aff konningenn.

4.²⁾ Ther som nogenn sandemenndt drager nogenn stedz aff bye oc medlertiidt sandemenndt udi hans fraaverelsse udkreffvis att giøre theris tough³⁾, forkynndis tha hans loughlige forfalldt mett 2 borger, tha skall then, nar hand hiemkommer, strags giøre sitt toug oc siidenn were frii, for thett hand vaar bortt dragenn.

5.⁴⁾ Schall och sandemenndt⁵⁾ icke sverie om nogenn sager udenn om voldt, mandslett, saarer och affhug.

6.⁶⁾ Item ville vii icke tillstede, att nogenn Holstebro indbygger, mandt eller qvinde, skall tage seg nogenn frii manndt⁷⁾, som bor paa landett, till synn werge.

7.⁸⁾ Kommer nogenne aggenndis till Holstebro, thett vere segh e hvoe thett vere kandt mett theris kiobmands goeds, then skall ey vere forpligtett att betale then skyldt, som tørrefortning⁹⁾ kaldis udenn en tiidt¹⁰⁾ om aarett.

8.¹¹⁾ Hvilckenn borger, borgersvenndt eller udennbyes manndt, som saarer, berier¹²⁾ eller och giør voldt eller offverlasth udi byenn, haffver then vederhettning vissenn¹³⁾ att sette, att then vill giør[e] fyllesth for hvis skade, hand giordt haffver, tha skall then icke settis udi nogenn hegte¹⁴⁾.

¹⁾ Det følgende lyder i Vib. 1440: licet alix villæ forenses, qvæ utuntur legibus nostris secundum privilegium nostrorum predecessorum pro suo boosloth non solvant amplius qvam qvatuor marchas denariorum.

²⁾ Efter Vib. 1440 § 4.

³⁾ o: ed.

⁴⁾ Efter Vib. 1440 § 5.

⁵⁾ Vib. 1440 tilf.: in placito civili.

⁶⁾ Efter Vib. 1440 § 7.

⁷⁾ Vib. 1440: aliquem militem vel potentem.

⁸⁾ Efter Vib. 1440 § 10.

⁹⁾ Vib. 1440: torrførtingh (Sæby oversætt.: torffkiøb) se ovfr. s. 176. Ordet i teksten har først begyndt med f, men dette er rettet til t.

¹⁰⁾ Vib. 1440: semel.

¹¹⁾ Efter Vib. 1440 § 32, som lyder: Item si quis rurensis forefecerit in civitate et habere potest civem fidejussorem, non debet captivari.

¹²⁾ o: slår.

¹³⁾ o: vederhæftig kavtion.

¹⁴⁾ o: fængsel.

9.¹⁾ Skeer thet och saa, att nogenn udennbyes mandt bliiffver besett²⁾ och arresterett mett byesbudt for gieldtsagh³⁾ och then icke kand nøgagtig bevise segh inthett att vere skyldige och ther offver drager aff byenn och icke holler samme besettning⁴⁾, bøde ther fore 3 marck danske till then, som hannom lader besette, och liige saa møgett till koninngenn.

10.⁵⁾ Schall icke heller nogenne udennbyes menndt mue sellie eller kiøbe mett en andenn udennbyes mandt enthen meth klede, lerrett eller andenn kiøbmanddz vare udi forskrefne Holstebro⁶⁾ udenn i almyndelige marckett. Ther som nogenn udennbyes mandt findis ther emod att kiøbe eller sellie emellom hver andre, tha bøde 40 marck till koninngenn och 40 marck till byenn.

11.⁷⁾ Ingenn udennbyes mandt skall mue kiøbe udi mynndre tall eller maade aff Holstebro borgere tessze effterschrefne waare som $\frac{1}{2}$ deger huder, $\frac{1}{2}$ tønder smør, $\frac{1}{2}$ tønder tielle, $\frac{1}{2}$ skippund flesch, $\frac{1}{2}$ degger skynndt; hvilcke ther emodt giør, bøde 3 march till koninngenn och 3 march till byenn.

12.⁸⁾ Vill och nogenn tilltale nogenn borger i forskrefne Holstebro for nogenn sag mett herrevereke, rann, koningbreffve eller andre maade, tha schall hand forvinde hannom till Holstebro bytingh och icke till herretzing eller lanndztingh.

13.⁹⁾ Och nar nogenn borger vill forvinde then andenn for gieldsag¹⁰⁾, skall then steffne hannom till tinge 3 gange oc lade søge¹¹⁾ hans hus trende gangg[e] mett synne tynghørinne, och ther efter maa hand forvinde hannom till tinnge mett synne tinnghøringer.

1) Efter Vib. 1440 § 13.

2) o: arresteret.

3) Vib. 1440: ut suum debitum solvat.

4) o: arrest.

5) Efter Vib. 1440 § 14.

6) Vib. 1440 tilf.: incidere.

7) Efter Vib. 1440 § 15.

8) Efter Vib. 1440 § 17.

9) Efter Vib. 1440 § 18.

10) Vib. 1440 tilf.: vel pro aliis causis.

11) Vib. 1440 har for: skal den . . . lade søge: qvicumqve civis . . . citare debet et . . . domum suam . . . visitare.

14.¹⁾ Och skall icke Holstebro borgere steffnis udenn vortt lannd Nørrejuttlanndt for nogenn sagh, (²thersom the ville pleye rett till theris bytinnng.

15.³⁾ Icke skall heller nogenn borger giøre then anddenn forkøb⁴⁾ under theris 3 marckis sagh.

16.⁵⁾ Ther som vor byfogett klager paa nogenn borger eller borgersvenndt for then sagh, som icke er obennbar, och then, som sagis, tilbyuder synn loug⁶⁾ och fogedenn then icke annamme vill, tha were then frii, som fog[ed]enn paaklager, till saa lenge hannd vill annamme lougenn.

17.⁷⁾ Schall ingenn embitzmændt⁸⁾, sudere⁹⁾, skredere, kiøbmændt eller hvoe thett helsth vere kunde maa kiøbe eller sellie paa Holstebroe torre udenn then, som giør borgertynge och besverinnng, som thett segh bør.

18.¹⁰⁾ Item thersom nogenn gesth tillstaar nogenn giæld aff borgerne oc samme giesth drager aff byønn oc icke kand komme till synn betalinng, tha schall fogedenn vere pligtige att visse¹¹⁾ udi 3 sambfelle dage, førre solenn undergaar, 2 borger tiill then borgers hus, som giellenn tillkommer, och the skulle haffve fuldtmagtt att skicke giestenn synn betalling eller fuld vorninnng¹²⁾ i hanns godzs.

19.¹³⁾ Ingenn udennbyes manndt, kremmere eller kiøbmændt schulle maa udsette theris godz eller kiøbmanndzskaff udenn 3 gange om aarett; findis nogenne theer emodt att giøre udenn fogedenns oc borgernis forloff, bøde for hver sinde thett skeer 3 marck till koninnngenn¹⁴⁾ och liige saa møgett till byenn.

¹⁾ Efter Vib. 1440 § 20.

²⁾ Vib. 1440 forbig.: ther . . . bytinnng.

³⁾ Efter Vib. 1440 § 22.

⁴⁾ Se ovfr. s. 176 anm. 9.

⁵⁾ Efter Vib. 1440 § 25.

⁶⁾ Ed med mededsmænd.

⁷⁾ Efter Vib. 1440 § 26.

⁸⁾ Håndværksmand.

⁹⁾ o: skomager.

¹⁰⁾ Efter Vib. 1440 § 28.

¹¹⁾ Vib. 1440: debet advocatus cum duobus civibus domum ejus visitare.

¹²⁾ o: udvurdering.

¹³⁾ Efter Vib. 1440 § 29.

¹⁴⁾ Vib. 1440: advocato.

20.¹⁾ Scheer thett saa, att nogenne udlendiske eller andre fremmede menndt døer och affgaar udi Holstebroe och er giæld bortt skyldige, tha schall fogedenn ingen magtt haffve att tage theris gods, medenn theris efterladenne godz tillskickes borgemester och raadtmenndt²⁾ ibidem, att the skulle haffve fuld-magtt att betale hans giældt aff samme godzs och hvis ther offver er, skall bliiffve tillstede hollett aar och dag, och ther som then døedis arffvinge icke kommer till stede indenn aar och dag, (³tha skall borgemester oc raadtmenndt tillskicke och offveranntvorde fogeden paa koninngenns vegne alltt samme godzs.

21.⁴⁾ Kommer nogenn udennbyes manndt och klager nogenne till tinng for nogenn sagh, tha skall then, ther tilltaller, vere pligtige [ther] att giøre lougen fuldt.

22. Och haffve vii undt och tilladett och nu mett thette vortt obne breff unde och tillade, att forskrefne vore under-sotte, borgemester, raadtmenndt och mennige borgere udi Holstebroe mue nyde, brugge och beholle theris friihedt udenn byenn mett agger, eng, greesgann, feedreff, tørregrefftt och lynngslett, som the aff arildz tiidt hafftt haffve mett rette; sammeledis maa ther och holdis aarligen i theris bye 3 frii marckede paa midfaste sönndag, sancti Hans dag mittsommer oc sancti Oluffsdagh.

Cum inhibitione solita; datum Aalborghuss løffverdagen post dominicam cantate aar 1552.

Dominus rex manu propria subscripsitt.

¹⁾ Efter Vib. 1440 § 31.

²⁾ Vib. 1440: proconsulibus assignentur.

³⁾ I stedet for det følgende har Vib. 1440: ex tunc dicti proconsules assignent, cui sunt assignanda.

⁴⁾ Efter Vib. 1440 § 33.